

**ФЕНОМЕН ДОВІРИ ТА ЛЕГІТИМНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ:
НАЦІОНАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ VS МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ****THE PHENOMENON OF TRUST AND LEGITIMACY OF THE JUDICIARY:
NATIONAL POSITIONS VS INTERNATIONAL STANDARDS**

Хотинська-Нор О.З., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри юстиції

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Саленко О.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри юстиції

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Фокусом дослідження представленої статті є концепт довіри як основа легітимності судової влади. Зауважено, що брак інституціональної довіри спричиняє застій у розвитку не лише судової влади, а й інститутів громадянського суспільства, що подвоює актуальність дослідження.

У статті наведено теоретичні підходи щодо поняття «легітимність», «довіра», їх типи, види, компоненти. Зокрема, зазначено про три «ідеальні типи» легітимності: традиційну, харизматичну й раціональну, а також використано три компоненти поняття «легітимність судової системи»: довіра з боку держави, довіра з боку суспільства, довіра з боку судової системи. Констатовано, що судова влада може бути легальною (діяти відповідно до закону), але не мати легітимності.

Відзначено, що легітимність судової влади є ніщо інше як форма комунікації її з суспільством. У цьому контексті проаналізовано міжнародну практику та міжнародні стандарти у взаємозв'язку із національним аспектом. Зокрема розглянуто підхід щодо комунікації судової влади з громадськістю у таких напрямках: i) просвітницька роль судів та суддів у демократичному суспільстві; ii) відносини суддів із учасниками судового провадження iii) взаємодія судової влади із засобами масової інформації; iv) доступність, простота та зрозумілість мови та техніки, яка застосовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень.

Окремо проаналізовано юридичну визначеність, що окрім іншого, обумовлюється єдністю судової практики, чим утверджується легітимність судової влади. Зокрема, наведено міжнародний концепт щодо ролі судів у забезпеченні єдності застосування закону.

У висновку наведено, що судова влада потребує суспільної довіри, так само як і суспільство потребує довіри до суду. Тобто, легітимність судової влади є обов'язковою умовою розвитку цих інституцій.

Ключові слова: суд, судова влада, легітимність судової влади, довіра до судової влади, правосуддя, міжнародні стандарти.

The focus of the study of the presented article is the concept of trust as the basis for the legitimacy of the judiciary. It is noted that the lack of institutional trust causes stagnation in the development of not only the judiciary, but also civil society institutions, which doubles the relevance of the study.

The article presents theoretical approaches to the concept of "legitimacy", "trust", their types, components etc. In particular, three "ideal types" of legitimacy are mentioned: traditional, charismatic and rational, and three components of the concept of "legitimacy of the judicial system" are rooted out: trust from the state, trust from society, trust from the judicial system. It is stated that the judiciary can be legal (act in accordance with the law), but don't have legitimacy.

It is noted that the legitimacy of the judicial system is nothing more than a form of communication with society. In this context, international practice and international standards are analyzed in relation to the national aspect. In particular, the approach to the communication of the judiciary with the public in the following areas is considered: i) the educational role of courts and judges in a democratic society; ii) relations of judges with participants in court proceedings iii) interaction of the judiciary with the media; iv) accessibility, simplicity and clarity of language and technology used by the court in court proceedings and in the formulation of court decisions.

Separately, legal certainty is analyzed, which, among other things, is determined by the unity of judicial practice, which confirms the legitimacy of the judiciary. In particular, an international concept on the role of courts in ensuring the unity of the application of the law is presented.

The conclusion shows that the judiciary needs public trust, as well as society needs confidence in the court. That is, the legitimacy of the judiciary is a mutually necessary condition for the development of these institutions.

Key words: court, judiciary, legitimacy of the judiciary, trust in the judiciary, justice, international standards.

Постановка проблеми. Дослідження феномену суспільної довіри до судової влади, як умови її легітимності, зумовлено її тісним зв'язком із проблематикою ефективності судової влади. Априорним у політології та соціології є твердження про те, що ефективнішою є та влада, якій довіряють, аніж та, якій не довіряють. У періоди суспільної нестабільності питання суспільної довіри до владних інститутів набуває особливої актуальності, оскільки давно підмічено, що довіра зменшує у суспільстві відчуття невизначеності, а тому є необхідною умовою його розвитку, збільшуючи впевненість людей у своєму майбутньому.

То ж цілком закономірною та виправданою є увага міжнародних інституцій і вітчизняних науковців до питання засобів та механізмів забезпечення суспільної довіри до судової влади, що як феном складає сучасне розуміння та є основою змісту її легітимності як необхідного атрибуту правової держави.

Виклад основного матеріалу. Легітимність (від лат. *legitimus* – законний, правомірний) корелюється з такими поняттями як законність, легальність, легітимність. Легальність – синонім законності, що означає відповідність зако-

нам. Легітимність – процедура громадського визнання, виправдання, пояснення певного суб'єкта, факту чи дії, яка може полягати в обґрунтуванні певного рішення відповідно до традицій, звичаїв, у посиланні на законність, розумність, авторитет тощо. Легітимність – зовнішньо формальна категорія, тоді як законність – внутрішньо змістовна, оскільки апелює до певних меж, визначених «логікою законів», а не інших чинників. Легітимність визначається як обов'язкова ознака певної влади держави, що означає визнання її як всередині країни, так і на міжнародній арені. За Вебером вирізняють три «ідеальні типи» легітимності: традиційну, харизматичну й раціональну. Судова влада може бути легальною (діяти відповідно до закону), але не мати легітимності (обов'язкова ознака певного виду державної влади, її визнання) [1, с. 63–64].

У науковій літературі цілком слушно зазначається, що довіра є базовим компонентом такої соціально-економічної організації, як держава, разом із категоріями відповідальності, терпимості і солідарності [2]. Досвід країн розвинутої демократії демонструє, що чим вище у суспільстві рівень взаємної довіри, тим частіше люди займаються

«добровільною безоплатною діяльністю... а також демонструють інші форми громадянської свідомості» [3].

Із розвитком громадянського суспільства система припусу, як базовий механізм становлення держави та розвитку цивілізації на ранніх етапах, відходить на другий план, в той час як інститут довіри стає сучасним інструментом взаємодії та запорукою сталого розвитку суспільства. Водночас атмосфера недовіри, яка є характеристикою сучасного українського суспільства, з одного боку є чинником який гальмує процес реформування різних сфер суспільного життя, а з іншого – суспільною оцінкою діяльності держави та громадянського суспільства. Недаремно дихотомію «довіра – недовіра» як системну характеристику соціуму використовують як один із показників суспільної нестабільності, що дозволяє відобразити рівень готовності населення до проведення реформ у певній сфері суспільного життя [12].

Суспільна довіра до судової влади, що складає фундамент сучасного розуміння поняття її легітимності, передбачає три компоненти:

– довіру з боку держави, яка визнає винятковість повноважень судової влади, її необмежену юрисдикцію, оголошуючи поза законом діяльність особливих або надзвичайних судів, а також незалежність та самостійність судової влади як рівної та невідконтрольної законодавчій і виконавчій владі;

– довіру з боку суспільства, яка формується на системному рівні та проявляється у переконанні в справедливості судової процедури, механізмах функціонування інститутів судової системи, а також визнанні та готовності підкоритися владним приписам суду, добровільно та сумлінно виконуючи його рішення;

– довіру з боку судової системи, ключовим моментом якої є усвідомлення значимості представниками судової влади ввіреної їм функції, соціальної ролі їх професії, їх готовність підкоритися необхідним обмеженням та вимогам, зумовленим реалізацією механізмів соціального контролю за судовою владою [12].

«Довіра» використовується у соціології та психології, коли йдеться про відкриту та позитивну взаємодію суб'єктів, яка ґрунтується на досвіді, знаннях та впевненості один в одному. Тому в її характеристиках завжди присутня певна ірраціональність, що відображає емоційну складову у суспільному сприйнятті влади.

Якщо розглядати довіру як феномен, що, як зазначено, позначає форму відносин між суб'єктами, варто підтримати думку С. В. Гладія, що через поняття «легітимність» фіксується одна з найважливіших форм зв'язку між судовою системою та навколишнім середовищем – суспільством, коли остання визнає за легітимністю правомочність здійснювати управлінський вплив шляхом упорядкування суспільних відносин, які відхиляються від загальноствореного у правових нормах стандартів співіснування членів цього суспільства, через винесення судових рішень, що є обов'язковими для всіх, кому вони адресовані, й визнання за ними сили закону для конкретної ситуації [5, с. 149].

У такому разі легітимність судової влади постає як форма її комунікації з суспільством, що свого часу дало можливість сформулювати висновок про наявність у її змістовній характеристиці комунікативної складової [12].

У цьому контексті привертає увагу міжнародний досвід та рекомендації міжнародних експертів, які частково впроваджені в Україні.

Зокрема, Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС) у своєму Висновку № 7 (2005) до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільств» особливу увагу приділяє зв'язкам судової влади з громадськістю у таких напрямках: і) просвітницька роль судів та суддів у демократичному суспільстві; іі) відносини суддів із учасниками судового провадження;

ііі) взаємодія судової влади із засобами масової інформації (далі – ЗМІ); іv) доступність, простота та зрозумілість мови та техніки, яка застосовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень [6].

Щодо першого аспекту – просвітницька роль судів у демократичному суспільстві з метою легітимації судової влади – слід зауважити, що визначальним шляхом до того, щоб зробити суди доступнішими, є вжиття заходів загального характеру, спрямованих на інформування громадськості про діяльність судів. Тут слід виокремити таку міжнародну практику.

Важливим обов'язком держави є надання кожному ще в школі або вищому навчальному закладі знань про систему правосуддя. Відповідні шкільні та університетські освітні програми (не лише на юридичних факультетах) повинні включати опис судової системи (у тому числі виступи суддів в навчальних аудиторіях), відвідання судів та активне викладання судових процедур (рольові ігри, відвідування судових засідань тощо) [7].

Судам слід брати участь у загальних рамкових програмах, які організуються державними інституціями, а також самостійно комунікувати із громадськістю (через періодичні звіти, друковані пам'ятки для громадян, інтернет ресурси, інформаційні офіси, організацію освітніх форумів та / або регулярних зустрічей тощо). Для прикладу, в деяких країнах суди, часто за підтримки інших активних соціальних груп, організують освітні ініціативи, в межах яких викладачі, студенти, батьки, юристи, лідери місцевих громад та представники ЗМІ збираються в судах для спілкування із суддями та системою правосуддя.

З метою належної реалізації описаних вище заходів загального характеру рекомендується забезпечити відповідну підготовку суддів щодо зав'язків з громадськістю, залучати працівників, які відповідатимуть за зв'язки з громадськістю, закріпити роль координування таких просвітницьких ініціатив та програмам за незалежним органом судової влади, для прикладу, в Україні це може бути Вища рада правосуддя.

Другим аспектом комунікативної взаємодії між судовою владою та громадськістю є відносини суддів із учасниками судового провадження, оскільки сприйняття громадськістю системи правосуддя формується під впливом особистих вражень громадян, які є учасниками судового провадження в якості сторін, присяжних або свідків.

Тут важливо гарантувати та забезпечувати право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. У протилежному випадку, якщо система правосуддя через своїх основних «гравців» (суддів, прокурорів, судових чиновників) не забезпечить справедливого, незалежного і безстороннього суду, такі враження будуть негативними.

Окремо міжнародні експерти зауважують, що судова влада повинна: і) дбати про етичне навчання суддів, персоналу судів [судді та судовий персонал повинні вміти владнати складні ситуації під час судового розгляду справ, унеможливити конфлікти тощо]; іі) належно облаштувати приміщення судів [впроваджувати програми покликані з'ясувати причини потенційної недовіри до судів, які закладені в їхній внутрішній організації, та вживати відповідних заходів, наприклад, однаково облаштувати місця для сторони обвинувачення та сторони захисту з метою забезпечення їх рівності; замінити існуючі металеві загороження в залах судових засідань на інші заходи безпеки (в Україні майже у 100% залів судових засідань, у яких здійснюється розгляд кримінальних проваджень, здійснено заміну металевих загорожень на загороження зі спеціального захисного скла); забезпечити організацію судових приймальень, які надають користувачам судових послуг інформацію про проведення судових засідань, хід розгляду

справи, допомагають впоратися із формальностями, зустрічають та супроводжують до зали судових засідань тощо]; iii) удосконалювати ведення судового процесу [сприяти ефективній участі сторін у судовому процесі тощо].

Третім компонентом комунікації судової влади з громадськістю є взаємодія судової влади зі ЗМІ. Важливо, щоб ЗМІ мали доступ до суду у спосіб та за обмежень, встановлених національним законодавством. Система правосуддя повинна поважати роль стороннього спостерігача, яку відіграють ЗМІ з метою виявлення недоліків і конструктивної участі в удосконаленні судових процедур та якості судових послуг.

Для забезпечення ефективної взаємодії судової влади зі ЗМІ КРЕС рекомендує: розробити взаємний кодекс поведінки; створити ефективний механізм у формі функціонування незалежного органу для вирішення проблем, викликаних висвітленням у ЗМІ судових справ; організувати інформаційні служби в судах з метою надання ЗМІ резюме судових рішень, підтримання зв'язків зі ЗМІ щодо судового розгляду справ, які викликають особливий суспільний інтерес, надання роз'яснень або уточнень за фактами справ, які висвітлюються в ЗМІ тощо.

Окремої уваги потребують ймовірні ризики комунікації судової влади зі ЗМІ. Так, публічний характер судового розгляду справ є одним з фундаментальних процесуальних принципів в демократичних суспільствах, а залучення ЗМІ сприяє підвищенню громадської обізнаності про систему правосуддя та покращенню іміджу судової влади. Водночас новітнє аудіовізуальне обладнання надає подіям такого розгляду, що принципи відкритості, гласності та публічності суду повністю змінюють своє сутнісне наповнення та створюються ризики того, що присутність телевізійних камер в суді може зашкодити провадженню та змінювати поведінку осіб, що беруть участь у судовому розгляді (суддів, прокурорів, адвокатів, сторін, свідків тощо).

Відповідно, міжнародні стандарти орієнтують на те, щоб суд мав можливість приймати рішення щодо умов зйомок та ведення трансляції. Ці та інші заходи повинні захищати права осіб, які беруть участь в судових засіданнях, та забезпечувати, щоб судовий розгляд справ здійснювався належним чином. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) стосовно цього зауважив, що хоча ЗМІ, як «сторожовий пес демократії», відіграють вирішальну роль у забезпеченні права громадськості на інформацію та доступ до документів, вони можуть порушувати право на повагу до приватного життя, що презюмує необхідність судового захисту порушених прав. Відповідно, національним судам слід дотримуватися балансу між конфліктуючими цінностями захисту людської гідності, приватності, репутації та презумпції невинуватості, з одного боку, та свободою слова, з іншого.

Національна судова практика та процесуальне законодавство України гармонізовані під наведені вище міжнародні стандарти.

Завершальним четвертим елементом комунікаційної стратегії між судовою владою та громадськістю є доступність, простота та зрозумілість мови та техніки, яка застосовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень.

КРЕС вважає, що доступність, простота та ясність мови судів є бажаними для утвердження довіри до судової влади. Суди мають бути лаконічними та простими, уникати, окрім випадків, коли це необхідно, формулювань латинією або іншими мовами, які важко зрозуміти широкому загалу. Аргументація судових рішень повинна бути точною та повною.

Свого часу Й. В. Гессен писав: «В основі довіри до суду лежить одне переконання: що судова діяльність від першого до останнього кроку – діяльність підзаконна, що особистому розсуду в ній абсолютно немає місця. Якщо закон тлумачиться по-різному, якщо сьогодні виноситься

одне рішення, а завтра протилежне, якщо неможливо добитися авторитетного і одноманітного роз'яснення закону, то довіра до суду, звичайно, похитнеться і почуття законності, цієї основи громадянського співжиття, буде нанесено серйозної шкоди» [8, с. 302-303].

У цьому контексті вартим уваги є Дослідження Венеційської комісії «Мірило правовладдя» № 711/2013 (CDL-AD(2016)007) від 18 березня 2016 року [9]. Венеційська комісія висувала, що, попри розбіжності в поглядах, існує консенсус щодо стрижневих елементів поняття the Rule of Law (правовладдя, верховенство права). Такими стрижневими елементами є: i) законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права; ii) юридична визначеність; iii) заборона свавільності; iv) доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах – включно із судовим контролем щодо адміністративних актів; v) поважання людських прав; vi) недискримінація та рівність перед законом. Юридична визначеність як елемент правовладдя (верховенства права) обумовлюється такими складовими: доступністю законодавства, доступністю судових рішень, передбачуваністю актів права, сталістю і послідовністю приписів права, легітимними очікуваннями, унеможливленням зворотної дії закону у часі, принципами nullum crimen sine lege та nullum poena sine lege, а також res judicata.

Більш предметно Венеційська комісія у своєму висновку від 9 грудня 2019 року щодо попередніх законодавчих ініціатив в українському контексті сформулювала такі тези: «Принцип стабільності та послідовності законів, як основного елемента верховенства права, вимагає стабільності в судовій системі. ... Існує чіткий зв'язок між стабільністю судової системи та її незалежністю. Довіра до судової влади може зростати лише в рамках стабільної системи. Хоча судові реформи в Україні вважаються необхідними для підвищення довіри громадськості до органів судової системи, стійка інституційна нестабільність, коли реформи слідує за змінами політичної влади, також може бути шкідливою для довіри суспільства до судової влади як незалежної та неупередженої інституції ... Стабільна та передбачувана судова система також вважається інвесторами дуже важливою для економіки та для залучення іноземних інвестицій».

У цьому ж контексті особливу увагу звертаємо на положення Висновку КРЕС «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» від 10 листопада 2017 року [10]. У вказаному висновку наголошується, що єдине застосування закону є визначальним задля принципу рівності перед законом. Окрім того, питання правових визначеності й передбачуваності є невід'ємною складовою верховенства права (правовладдя). У державі, яка керується принципом верховенства права, громадяни виправдано очікують на рівне ставлення до всіх, однакове вирішення правових конфліктів, передбачуваність юридичних наслідків своїх дій чи бездіяльності. Неодноразове ухвалення судових рішень, які суперечать одне одному, формує юридичну невизначеність, що зумовлює зменшення довіри до судової системи, яка є важливим елементом держави, що керується принципом верховенства права. Єдине застосування закону обумовлює довіру громадськості до судів та покращує громадську думку стосовно справедливості та правосуддя.

Незалежно від того, чи вважається прецедент джерелом права, а також чи має прецедент зобов'язуючий характер, обґрунтування його застосування у порівнянні з попередніми судовими рішеннями є потужним інструментом для суддів як в системі загального права, так і в системі континентального права. Згідно з доктриною «stare decisis» важливим є навіть одне прецедентне рішення, незважаючи на значення усталеної судової практики загалом. У країнах континентального права, як правило, потрібна консолідо-

вана й узгоджена низка судових рішень з певного питання (стала судова практика, *jurisprudence constnt*) для того, щоб певна позиція мала значення. Звичайно, це не перешкоджає рішенням мати юридичну силу, коли верховний суд ухвалює його вперше у відповідному юридичному питанні, практика щодо якого ще не усталилася.

Як правило існують формальні, напівформальні та неформальні механізми щодо ролі вищих судів у забезпеченні послідовної судової практики.

Для верховних судів особливо актуальним є наявність інструментів щодо забезпечення єдності практики в одному суді. Існування в рамках верховного суду механізмів, здатних впливати непослідовності практики цього суду, має першорядне значення. Відповідні інструменти можуть включати, наприклад, звернення до великих палат або скликання більших колегій у випадках, коли судова практика верховного суду стає неоднаковою, або коли можливим є перегляд і скасування раніше встановленого прецеденту. Щонайменше, може знадобитись «обмін думками» з палатою, від практики якої планує відійти інша палата.

Загалом законодавчо передбачена структура (склад) національного Верховного Суду (функціонування касаційних судів в межах яких діють палати, об'єднані палати, а також діяльність Великої Палати Верховного Суду) та порядок здійснення судочинства цим судом, визначений процесуальним законодавством (закріплення правил передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду тощо), цілком задовільняє вимоги щодо системи інструментів, спрямованих на гарантування та забезпечення єдності судової практики.

КРЕС також акцентує, що одним з елементів суддівських компетенцій та професійності є не лише правові знання, а й знання судової практики. А тому належна система звітності щодо судової практики є важливою для забезпечення єдиного застосування закону. Для цього можуть запроваджуватися офіційні, напівофіційні та приватні види звітів, у традиційній паперовій формі чи у форматі електронних баз даних, у приватному або публічному порядку. Схвальною є практика оприлюднення стислих викладів судових рішень (індексів чи показників), які включають опис фактів і обставин для того, щоб полегшити пошук прецедентних рішень. Якщо верховні суди чи апеляційні суди напружують великий обсяг судової практики, суцільне оприлюднення такої практики не дає можливості суддям, юристам та науковцям відслідковувати її розвиток належним чином. За таких обставин КРЕС вважає доречним забезпечити відбір та оприлюднення групи судових рішень, які встановлюють важливі стандарти для застосування у майбутніх справах. Таке оприлюднення має здійснюватися у відповідній формі (наприклад, добірка найважливіших судових рішень тощо) з метою ефективного та суцільного врахування правових позицій верховних судів у практиці судів нижчих інстанцій тощо.

Аналізуючи в цьому контексті національне законодавство зауважимо про роль національного Верховного Суду у забезпеченні єдності судової практики та, відповідно, у гарантуванні правової визначеності та принципу верховенства права (правовладдя), що цілком узгоджується з міжнародними вимогами щодо ролі суду у забезпеченні єдності судової практики.

Окрім наведеного важливо також зауважити, що КРЕС вважає, що забезпечення рівності, єдиного тлумачення й застосування закону не повинні призводити до негнучкості закону та виникненню перешкод для його розвитку. Таким чином, вимога «подібні справи мають розглядатися подібно» не повинна сприйматися як абсолютна. Розвиток судової практики як такої не має протиставлятися належному відправленню правосуддя, оскільки неспроможність розвитку й адаптації судової практики створюватиме

ризик перешкоджання реформуванню або вдосконаленню права. Зміни в суспільстві можуть викликати необхідність нового тлумачення закону і, таким чином, призвести до відмови від прецеденту, який вже існує. Необхідність удосконалення попереднього тлумачення закону може бути ще однією причиною для відхилення від судової практики. А тому природною є ситуація згідно з якою здійснюється відступи від правових позицій, сформованих раніше.

КРЕС наголошує, що загалом суддя має застосовувати закон послідовно. У протилежному випадку надзвичайно важливим є чітке згадування в судовому рішенні про відступ від попередньої судової практики. З такого обґрунтування має бути чітко зрозуміло, що суддя знає, що стала судова практика щодо відповідного питання є іншою. Крім того, необхідним є обґрунтоване пояснення, чому позиція, яка була узгоджена раніше, має змінитися. Тільки на підставі таких пояснень можна встановити, чи суддя свідомо відступив від судової практики, намагаючись ґрунтовно її змінити, чи суд зневажив наявною сталою судовою практикою або просто не знав про її існування. Окрім того, тільки в такий запропонований спосіб можна досягти справжнього розвитку права. Відступ від усталеної судової практики має відбуватися виключно в разі гострої необхідності. КРЕС вважає, що принципи правової визначеності та передбачуваності мають підтримувати презумпцію того, що питання права, з приводу якого вже встановлена судова практика, не повинні переглядатися. Чим більше буде напрацьовано судової практики щодо певного правового питання, тим більший тягар наведення переконливих причин ляже на суддю, який відступатиме від цієї практики. Невиконання зазначених вище вимог може вважатися доволеним застосуванням закону, а право особи на справедливий суд може бути визнано порушеним.

Подібні висновки щодо значення судового прецеденту та єдності судової практики у забезпеченні правової визначеності та гарантуванні принципу верховенства права (правовладдя) наведені у Висновку КРЕС № 11 (2008) «Про якість судових рішень» [11].

Крім того, у практиці ЄСПЛ акцентується, що право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, також пов'язане з вимогами щодо єдиного застосування закону, а розв'язання суперечностей у судовій практиці є, у першу чергу, повноваженням верховного суду. Верховний суд має забезпечувати єдність судової практики для того, щоб виправляти непослідовності та, таким чином, підтримувати громадську довіру до судової системи (див. рішення ЄСПЛ у справах «Альбу та інші проти Румунії» від 10 травня 2012 року, заява № 34796/09 та «Шахін і Шахін проти Туреччини» від 20 жовтня 2011 року, заява № 13279/05).

Суспільна довіра, як складова легітимності судової системи, є визначальною категорією, оскільки її дослідження передбачає виявлення загального характеру суспільної свідомості, яка виступає контекстом суспільних очікувань та сподівань щодо судової влади, оцінки її діяльності та ефективності. Тобто рівень довіри до судової системи у суспільстві залежить від характеру його громадянської свідомості, зокрема, які устої, погляди на судову владу превалюють у суспільстві, наскільки активну позицію обстоюють громадяни і чи готові та здатні вони оптимально поєднувати свої права і свободи з обов'язками і відповідальністю перед іншими та суспільством загалом. Рівень суспільної довіри до судової системи прямо пропорційний рівню громадянської свідомості суспільства та навпаки. Тобто, спрямовуючи зусилля у напрямку підвищення довіри до судової влади, ми впливаємо на якісний розвиток суспільної свідомості. Водночас високий рівень громадянської свідомості, який передбачає визнання примату судового захисту у широкому його сенсі, забезпечує та цементує суспільну довіру до інституту суду, обумовлюючи соціальну ефективність судової влади [12].

Висновок. У якості висновку на завершення нашого дослідження хотілося б зазначити таке.

Згідно з легендою, якимось під час бесіди Конфуція з учнями вчителя запитали: «У чому полягає мистецтво управління державою?». Він відповів: «У наближенні народу до тих, хто володіє владою». «Що ж тоді означає влада?» – «Забезпечувати безпеку народу, піклуватися про його ситість і користуватися його підтримкою».

Тоді учні поставили питання так: «Якщо б знадобилося відмовитись від одного з цих елементів, чим би ви пожертували?» «Озброєнням», – відповів він. «А якщо б знадобилося відмовитись від двох?» «Тоді, – відповів Конфуцій, – я б пожертвував продуктами харчування». «Чому саме ними?» – вигукнули учні. «Тому що, якщо буде підтримка народу, буде й усе решта», – відповів учитель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігун В. Основи правосуддя (Термінологія. Філософія. Практика). Київ: Інтерсервіс, 2020. 200 с.
2. Дарнопих Г. Ю. Криза суспільної довіри до держави: сучасні реалії. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 4. С. 173–183.
3. Putnam R. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*. 1995. № 6. Р. 137.
4. Марочкін І. Є. Легітимність судової влади. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 118. С. 92–200.
5. Судова влада: моногр. / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Х.: Право, 2015. 792 с.
6. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» / Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: USAID, 2015. С. 226–240.
7. Висновки зустрічі голів асоціацій суддів на тему «Правосуддя та суспільство», м. Вільнюс, 13-14 грудня 1999 року, пункт 1.
8. Гессен І. В., Жуйков В. М. Судебная реформа в прошлом и настоящем. Москва: Статут; РАП, 2007. 415 с.
9. Дослідження Венеційської комісії «Мірило правовладдя» № 711/2013 (CDL-AD(2016)007). 18.03.2016. URL: <https://www.venice.soe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf> (дата звернення 25.01.2024).
10. Висновок № 20 (2017) Консультативної ради європейських судів про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону (Страсбург, 10 листопада 2017 року). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/vysnovok_kryes_20.pdf (дата звернення 25.01.2024).
11. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських судів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення 25.01.2024).
12. Хотинська-Нор О.З. Легітимність як форма комунікації судової системи з громадянським суспільством. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 120–129.